

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА НИСБАТАН ЖИНСИЙ ЗЎРАВОНЛИККА МОЙИЛ ПЕДОФИЛ ТОИФАСИДАГИ ШАХСЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИ

Байжанов Бабил Баҳадирович*

Асланов Бобур Тухтаевич*

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада вояга етмаганларга нисбатан жинсий зўравонликка мойил педофил тоифасидаги шахсларнинг ўзига хос хусусиятлари ва виктимологик профилактикаси ўрганилган ва тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: вояга етмаганлар, жинсий зўравонлик, педофил, виктимология, профилактика.

ABSTRACT

In this article, specific characteristics and victimological prevention of pedophiles prone to sexual violence against minors are studied and researched.

Key words: minors, sexual violence, pedophile, victimology, prevention.

КИРИШ

Бугунги кунда ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил шахслар томонидан вояга етмаган шахсларга нисбатан аҳлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар содир этаётган шахсларни кўп кузатиш мумкин. Мазкур тоифалар замонавий тилда “педофил” деб аталмоқда. “Педофил” аслида ким, уларнинг ғайриижтимоий қилмишлари (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) нималарда намоён бўлмоқда.

“Педофилия руҳий касаллик ва ушбу касалликдан азият чекадиган одамдир”¹. Агарда кишини ўзида тузалиши учун кучли хоҳиш бўлса, уни босқичма-босқич мутахассислар кўмагида даволаш мумкин.

Шунингдек, педофилия психиатрик касаллик бўлиб, ёши катталар ёш болаларга жинсий таъсир кўрсатади. Педофил – қари ёки ёш, бой ёки камбағал, ўқимишли ёки ўқимаган, профессионал бўлмаган ёки профессионал ва ҳар қандай ирқдаги ҳар ким бўлиши мумкин.²

* Ўзбекистон Республикаси ИИБ Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати бўлим бошлиғи

* Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси Криминология кафедраси ўқитувчиси

¹ Никонова Татьяна. Педофил. URL:<https://takiedela.ru/dictionary-words/pedofil/>. (Мурожаат қилган вақти 29.04.2023 й)

² Педофил профил ва умумий хусусиятлари. URL: <https://uz.eferrit.com/pedofil-profil-va-umumiy-xususiyatlar/>. (Мурожаат қилган вақти 18.04.2023 й)

И. Ушакованинг фикрича “Педофилия-бу жинсий бузуқлик, 13 ёшгача бўлган болалар билан доимий эротик хаёл ва ҳаракатларда ўзини намоён қиладиган касаллик” эканлигини айтиб, ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар содир этувчи шахсларни қуйидаги хусусиятларга бўлган. Жумладан:

– жинсий зўравонликка мойил шахслар болага қарши жинси ҳаракатлар (ва қизлар ҳам, ўғил болала ҳам педофилларнинг қурбонига айланиши мумкин) асосан жинсий аъзоларни силаш ёки оғиз орқали жинсий алоқада бўлишлигини;

– жинсий зўравонликка мойил шахслар шахслар боланинг орқа қини орқали алоқада бўлиш, шу жумладан зўравонлик қўлланилиши камдан кам учрайди, фақат педофилия жидди руҳий бузилишлар: шизофрения, эпилепсия сенил деманси билан оғирлашадиган ҳолатлар бундан мустасно³ эканлигини кўрсатади.

Психолог Ш Фазилатнинг ёндашувига асосан “педофил шахслар” қуйидаги ғайриижтимоий хусусиятларда намоён бўлишлигини маълум қилган.

биринчидан) педофел аввал ота-онасидан доимий дакки эшитадиган, уларнинг сўзларига кулоқ солмайдиган болаларни осон қўлга туширишлари мумкин;

иккинчидан) педофел аввал болага ўзини меҳрибон дўстдек тутиши, эътиборли, яхши суҳбатдош бўлиш орқали, аста-секин тенгдошлари гуруҳидан айириб, ота-онадан узоқлаштириши мумкин;

учинчидан) педофел аввал бола характерини яхши ўрганиб олгач, уни кўрқитиш ёки уялтириш орқали “тузоғида” ушлаб туради⁴ ва ғайриижтимоий қилмиш содир этиши эҳтимоли холати юқори бўлади.

Рус олими Г. А. Аванесов ёндошишича (1934–2014) инсон хатти-ҳаракатига салбий таъсир этувчи қуйидаги биологик шарт-шароитларни ажратади:

– жинсий бузилиш ва жинойтларнинг сабабига айланадиган биологик эҳтиёжлар патологияси;

– асаб тизимининг қўзғалувчанлигини кучайтирадиган, ноадекват реакцияни келтириб чиқарадиган ва ҳаракатларни ижтимоий назорат қилишни қийинлаштирадиган асаб-руҳий касалликлар (психопатиялар, невротениялар, касаллик ва соғлиқ чегарасидаги ҳолатлар);

³ И. Ушакова. Пидофеллар аслида кимлар. URL:<https://uz.groinstrong.com/kto-takie-pedofilyi-na-samom-dele-623>. (Мурожаат қилинган вақт 15.05.2023 й)

⁴ *Фазилат. Ш. Қандай кимсалар педофил бўлиши мумкин?* URL:<https://www.zamon.uz/uz-to/detail/zorlangan-11-yoshli-bola-haqidagi-mudhish-xabardan-songgi-oylar-jamiyat>. (Мурожаат қилган вақти 18.04.2023 й)

– турли хил психосоматик, аллергия, захарвандлик билан боғлиқ касалликларга олиб келадиган ва кўшимча жинсий омил бўлиб хизмат қиладиган психофизиологик зўриқишлар⁵ натижасида инсон хулқининг руҳий бошқарув даражаси қанчалик паст бўлсада, унинг хулқида вазият билан боғлиқ ҳолатлар шунчалик катта аҳамиятга эга бўлади. Кўпчилик жиноятчиларга ҳақиқатан ҳам хулқининг вазият билан боғлиқлиги хос бўлиб, бу унинг феълига хос жиҳатларида⁶ намоён бўлади.

Шу каби муаммо бўйича кўпгина тадқиқотлар ўтказган Ю.М. Антоняннинг (29 июня 1933) фикрича, ҳар қандай асосда руҳий фаолиятнинг сусайиши ва бузилиши аччиқланиш, тажовузкорлик, раҳмсизлик каби хусусиятларнинг вужудга келишига ва ривожланишига, шу вақтнинг ўзида иродага оид жараённинг пасайишига, таъсирланишининг кучайишига, ушлаб турувчи назорат механизмининг сусайишига ёрдам беради, кўмаклашади. Уларнинг шахсий (мўътадил) ижтимоийлашиши (ижтимоий ҳаётга кўникиш)га тўсқинлик қилади, шахсиятпарастликка олиб келади, маълум турдаги фаолият билан шуғулланишга ва умуман меҳнат қилишга халақит беради, бу эса ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракатлар содир этиш ва ғайриижтимоий турмуш тарзини юритиш имкониятини кучайтиради⁷ деб фикр билдирган.

Рус олими В. Н. Кудрявтсевнинг (1923 – 2007) фикрига кўра, ҳар қандай ҳуқуқбузарлик шахс ва ташқи ижтимоий муҳит ўртасидаги номувофиқлик ҳаракатидир. Ички ва ташқи омилларнинг бундай номутаносиблиги шахс ва жамиятнинг мавжуд муносабатлари, инсон психологияси ва воқелик (хаёлий ва реал) ўртасидаги субъектив қарама-қаршилиқларга олиб келади. Шахснинг ташқи воқеликни рад этиши ижтимоий муносабатлардаги объектив мавжуд қарама-қаршилиқлар фонида содир бўлади⁸ деб таъкидлаган.

Юқоридаги фикрларга қўшилган ҳолда бизнингча ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликларни содир этишга мойил “педофил тоифасидаги шахслар” ўз ўлжаларини қуйидагича хусусиятларига асосан танлайдилар:

– ўз тенгдошлари ёки катталар билан чиқиша олмайдиган болани қидиради;

– болалар ичдан тенгдошларига нисбатан ожиз ёки хоҳиш-истакларини очиқ айта олмайдиган болани ажратиб олади;

⁵ Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика. – М., 1999. – С. 226–230.

⁶ Р.Х. Душанов. Жиноятчи шахс психологияси. Т.–., 2011 йил бет-13

⁷ Қаранг: Ушаков Г. К. Пограничные нервно-психические расстройства. М., 1981.

⁸ Факторы способствующие совершению преступлений.

URL: <https://www.freepapers.ru/49/factory-sposobstvujushhie-soversheniju-prestuplenij/203893.1256171.list1.html>

– боллалар ичидан одамови ва кўрқоқ вояга етмаган шахсларни қидирадилар;

– педофел ўзидан ҳам жисмонан, ҳам ақлан кичик, кучсиз бўлган болаларни топадилар ва таҳдид қилишади.

Таҳлилларга асосан, шуни айтиш жоизки, “педофилия” руҳий кассалигига чалинган шахслар, ўз ғаразли мақсадларини амалга оширишда вояга етмаган шахсларни ожизлигидан фойдаланиб аврайдилар ва уларни мажбуран ҳилват жойга обориб, боланинг қаршилигига қарамасдан, шавқатсизларча “жинсий эҳтиёжни ғайритабий усулда зўрлик ишлатиб қондириш ва бошқа ғайриижтимоий хати-ҳаракатлари” билан баҳоланади.

Ҳуқуқий асосалар:

“Педофеллар”нинг ғайриижтимоий қилмишлари, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси 119-моддасида назарда тутилган бўлиб, ушбу модданинг учинчи қисми а) бандида жабрланувчининг ўн саккиз ёшга тўлмаганлиги айбдорга аён бўлган ҳолда ва б) банди яқин қариндошига нисбатан яъни жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабий усулда қондириш яъни зўрлик ишлатиб, кўрқитиб ёки жабрланувчининг ожизлигидан фойдаланиб, жинсий эҳтиёжни ғайритабий усулда қондириш, ўн олти ёшга тўлмаган ва бошқа шахслар зўрлик ишлатиш йўли билан жинсий алоқа қилиш ва аёллар номусини булғаш (ЖК 118-128-м.); аёлни жинсий алоқага киришишга мажбурлаш (ЖК 121-м); одам ўғирлаш (ЖК137-м)⁹ каби ҳуқуқий оқибатлар кўрсатилиб ўтилган. Шунингдек, ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил шахсларнинг бундай жиноятлари учун ҳуқуқий жавобгарлик ўн тўрт ёшга тўлган ақли расо шахс¹⁰ ҳисобланади.

Тақлифлар:

Таҳлилларга асосланиб, шуни айтиш жоизки, жинсий зўравонликка мойил “педофил” тоифасидаги шахсларнинг қурбони бўлиб қолмасликни олдини олиш мақсадида, фуқаролар билан қуйидаги ҳуқуқбузарликларнинг виқтимологик профилактикаси каби чора-тадбирлар олиб бориш лозим:

а) 14 ёшгача бўлган болаларни асло уйда, кўчада ва бошқа жойларда назоратсиз ва қаровсиз қолдирмаслик;

б) вояга етмаган болани бегона ёки қариндошлар қўлига бермаслик;

с) фарзанд тарбияси, қизиқишлари ва муаммолари билан ўртоқлашиш;

⁹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. URL: <https://lex.uz/docs/111453#111481>. (Мурожаат қилган вақти 18.04.2023 й)

¹⁰ *Рустамбаев.М.Х.* Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Маҳсус қисм. Тошкент. 2021 йил. Бет-127. URL:<https://e-library.namdu.uz/>. (Мурожаат қилган вақти 29.04.2023 й)

д) вояга етмаган болани боғча ҳамда мактабларга бориб келишини назорат қилиш;

к) уйда фарзандларни ёлланма ишчилар билан ёлғиз қолдирмаслик ҳақида огоҳлантириш лозим.

э) таълим муассасаларида ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи вакиллар ва вояга етмаган шахсларга педофелларнинг ғайриҳуқуқий қилмишлари юзасидан видео роликларни кўрсатиб бориш лозим. Масалан ижтимоий тармоқлар орқали қуйидаги хаволаларга кириб кўрсатиш лозим (<https://www.youtube.com/watch?v=vU2EzGvCqlo> ва <https://yandex.ru/video/preview/18065765014043864153>)

Хулоса ўрни шуни айтиш мумкинки, юқоридаги фикрига қўшилган ҳолда бизнингча шахслар томонида ҳуқуқбузарликлар содир этилишида, қуйидаги омиллар оқибатида юзага келиши мумкин. Жумладан: а) ахлоқий тарбиядаги камчиликлар; б) ташқи вазият (объектив омил), ҳам ички (субъектив омил); в) ишсизлик ва назоратга олинмаганлик; с) пулга бўлган эҳтиёж қондириш зарурияти; д) жисмоний эҳтиёж қондириш зарурияти; э) бойиб кетишга бўлган кучли хоҳиш; к) сабаб ва шароитни мавжудлиги оқибатида маъмурий ва жинсий қилмишлар юзага келади деган фикрдамиз.